

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Т. М. Титаренко

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ ОСОБИСТІСНОГО ЖИТТЕКОНСТРУЮВАННЯ: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Розглянуто теорію особистісного життєконструювання, що базується на аналізі ролі перетворювальних і стабілізаційних практик, які проявляються в наративних і ментативних варіантах автобіографування, потребуючи оптимізації в персональному, просторовому та часовому просторах. Визначено мотиваційні виміри життєконструювання, принципи, типи і тематичні напрями трансформації мотиваційного дискурсу. Розкрито особливості асоціальних практик проблемної молоді та запропоновано технології, що забезпечують їхню трансформацію у просоціальні. Запропоновано критерії мінімізації ризику та модель оптимізації стабілізаційних ресурсів особистості. Розроблено типологію поведінкових стратегій військових і звичайних громадян у ситуації зіткнення зі смертю та апробовано способи оптимізації взаємодії людини зі страхом смерті. Показано, що підвищення екологічності та діалогічності практик взаємодії шлюбних партнерів забезпечує успішність конструювання сімейного життя. Визначено типи наративних практик сімейного життєконструювання та способи їхньої оптимізації. Побудовано модель комунікативних практик конструювання віртуального життя та визначено психотерапевтичні ефекти плейбек-театру.

Ключові слова: життєконструювання, практики, мотиваційний дискурс, проблемна молодь, стабілізаційні ресурси, страх смерті, конструювання сімейних стосунків, віртуальне життєконструювання.

Проблема. Актуальність нового підходу до особистості полягає в тому, що у фокусі уваги опиняються динаміка особистісних змін, процес творення особистістю самої себе, свого життєвого шляху. Увага зосереджується на особистості, що потрапляє як у повсякденні життєві ситуації, так і в ситуації кризові, екстраординарні. Колектив лабораторії соціальної психології особистості намагається наблизитися до розуміння специфіки побудови особистістю власного життя, знайти власне особистісні способи життєтворення.

Мета статті: узагальнення результатів комплексного вивчення соціально-психологічних практик як способів особистісного життєконструювання та визначення перспектив подальших досліджень.

Чим забезпечується особистісне життєконструювання? Внутрішніми інтенціями чи зовнішніми викликами? Вважаємо, так ставити питання некоректно. Особистість конструє себе і завдяки внутрішнім мотиваційно-потребовим, ціннісно-смысловим імпульсам, і завдяки реальним життєвим обставинам, очікуванням, вимогам, викликам ззовні, що інтегруються в соціально-психологічному праксисі. Практики є актами особистісного життєконструювання, що акумулюють й артикулюють досвід особистості, щоденно створюючи її індивідуальну історію.

Наступне питання: що таке життєтворення порівняно із життєконструюванням? Насамперед це найскладніший вид людської творчості з усією її несподіваністю, стихійністю, інтуїтивністю, непередбачуваністю, що постає як ключовий момент життєконструювання, не вичерпуючи його. Життєтворення є креативним проектуванням особистістю власного життя, що розпочинається з мрій, фантазій, передчуттів, ідей, очікувань, розмірковувань, зважувань, сумнівів, планів з приводу його чергового етапу. Людина імпровізує, розглядаючи варіанти подальшої побудови життя, і вибирає найбільш значущий для неї поворот траєкторії життєвого шляху. Під час вибору вона творчо синтезує попередні образи бажаного майбутнього і може неодноразово змінювати первинний задум інколи до невпізнанності. Далі настає стадія втілення задуму, що теж передбачає численні творчі імпровізації, експериментування з обраним проектом.

Отже, життєтворення проявляється в готовності до креативного реагування на несподівані події. Його компонентами є, по-перше, творче проектування майбутнього за допомогою життєвих виборів; по-друге, апробація проекту через постановку життєвих завдань; по-третє, реалізація цих завдань.

Яким чином відбувається реалізація, втілення особистісного задуму? На цьому етапі творчий процес побудови особистістю власного життя забезпечується на перший погляд украй далеким від творчості рутинним щоденним практикуванням. Практики конструювання себе відповідно до життєвих обставин можуть бути фоновими, стабілізаційними і перетворювальними, екстремальними. Вони існують у двох просторах: просторі щоденного буття, звичної повсякденності і просторі викликів, несподіванок, ризиків, яких чимало в публічному і приватному житті кожної особистості.

Чи усвідомлюємо ми, які саме практики життєтворення зазвичай використовуємо і, відповідно, чи можемо на них самостійно впливати?

Усвідомлення і вплив відбуваються опосередковано, через текстуалізацію практик – їхню представленість у розповідях про себе, історіях про власне життя. Автобіографування може складатися як з

текстів-оповідань, що мають назву наративних, сюжетно організованих, так і з текстів-роздумів, які називають ментативами [4, с. 11].

Отже, основними складовими теорії особистісного життєконструювання є: 1) уявлення про соціально-психологічні практики як акти життєконструювання, що мають характеристики соціальності, спільності, конвенційності; 2) категоріальний каркас, який утворюють взаємодоповнювальні процеси ідентифікування, автономізації, діалогуювання та практикування, що є основними модусами існування особистості; 3) система критеріїв оцінювання соціально-психологічних практик, текстових (наративно-ментативних) та контекстних (культурно-індивідуальних, ціннісно-сміслових, нормативно-регулятивних) [10].

Які напрями оптимізації практик життєтворення найбільш поширені? Це, по-перше, переосмислення, переінтерпретації особистісного життєпису; по-друге, збільшення кількості версій пережитого; по-третє, поглиблення змісту автобіографічних текстів і, по-четверте, спроби інакшого, більш адекватного планування майбутнього.

Щоб оптимізувати життєконструювання, бажано водночас орієнтуватися на три вектори: персональний, спрямований на самоідентифікування; просторовий, спрямований на освоєння значущої для особистості комунікативної території; і часовий, зорієнтований на смислородження відповідно до етапу життєвого шляху. Способами автобіографування, що сприяють оптимізації життєконструювання, є реконструкція, монтаж, фрагментація, фокалізація, переадресація, рефлексування, демаркація кордонів.

Вивчаючи мотиваційний вимір життєконструювання, В. О. Климчук визначив, що мотиваційні практики є традиційними способами спонукання до дій – цілями, цінностями, стратегіями заохочення/покарання, фоновими посланнями, які ми отримуємо в дитинстві про те, чого нам слід хотіти, в який спосіб досягати бажаного і як до цього ставитися. Конструювання мотиваційного дискурсу відбувається від наративу до ментативу, від сюжету до смислу, від буденної стабільності та фонових мотиваційних практик до практик трансформаційних. Наративні практики сприяють осюжетненню мотивації, яка в такий спосіб приховується, стаючи для особистості неусвідомлюваною, імпліцитною. Ментативні мотиваційні практики, навпаки, оприявлені, експліцитні, усвідомлені, і якщо перші сприяють стабілізації, то другі – трансформації. Поєднання цих практик у спільні структури відбувається кількома способами, наприклад, як ментативне супроводження наративу.

У контексті пошуку механізмів життєконструювання важливим є дослідження В. О. Климчуком наркозалежних осіб, які проходять лікування та реабілітацію. Виявилось, що майже у всіх учасників дослі-

дження простежується зсув наративно-ментативного балансу в бік наративів до такої міри, що ментативні фрагменти в текстах фактично не трапляються. Наративна структура складається з мікронаративів, об'єднаних у "великий наратив", у центрі якого – потреба особистості в психоактивній речовині. Ця потреба є мало не головним героєм і провідною темою великого наративу. Через брак ментативу втрачається зв'язок між окремими мотиваційно-дискурсивними ланцюжками. Успішно апробовані практики оптимізації життєконструювання ведуть до істотних змін наративно-ментативного балансу в бік хвилеподібного зростання кількості ментативів, появи політематичних наративів. Первинні наративи пронизуються новими ментативними прожилками, "перепрошиваються" ментативами, що сприяє успішній реабілітації [2].

Щоб більш докладно вивчити життєтворення у складних умовах, Б. П. Лазоренко і Т. О. Ларіна розробили концепції оптимізації життєконструювання в субкультурах проблемної молоді і керування ризиками. Крім того, К. В. Мирончак дослідила страх смерті як екстремальний спосіб життєконструювання.

У концепції оптимізації життєконструювання проблемної молоді привертає увагу порівняльний аналіз поширених асоціальних і просоціальних практик. До асоціальних віднесено практики насильства, шахрайства, уникнення та нехтування. Показано, що практика споживацтва, наприклад, може діяти як нав'язливе прохання, завчена безпорадність, а вимагання нерідко реалізується як психологічне насильство, активний примус оточення до забезпечення інтересів вимагача. Просоціальними є практики поваги, добропорядності, відповідальності, піклування. Розкрито такі особливості асоціальних практик: програмний, сценарний характер забезпечення способу життєконструювання особистості; циклічність, повторюваність задля досягнення ілюзорної цілісності життєдіяльності; компульсивність, яка певною мірою забезпечує ефективність асоціальних практик; розбіжність між технологічним і ціннісним смислами; матричність – своєрідне "розмноження", тиражування асоціальних практик шляхом передавання їх іншим представникам проблемної молоді. Визначено, що умовами трансформації асоціальних практик у просоціальні є кризові ситуації, пов'язані із загрозами ув'язнення, тривалої хвороби, близької смерті. Серед технологій, що забезпечують цю трансформацію, досліджено опрацювання рецидивів асоціальної поведінки, забезпечення катарсичного переживання негативних станів, підвищення відповідальності за себе і своє оточення тощо [5].

Життєтворчість особистості важко уявити без ризиків, які сьогодні більшою мірою пов'язані не зі страхом чи небезпекою, а з невизначеністю та раптовістю, хаотичністю та безконтрольністю

життєвих виборів, – вважає Т. О. Ларіна. Оптимальним для особистості є життєконструювання, організоване за принципом керування ризиками. Мається на увазі неадаптивна активність, спрямована на збереження особистісного хронотопу життєконструювання. Мінімізація ризиків обумовлена мотивацією до самотрансформування, що передбачає звичку ризикувати та оперативну реалізацію життєвих рішень завдяки змінам оцінки ситуацій. Дієвою властивістю особистості при подоланні життєвих труднощів та стабілізації життя є здатність утримувати контроль над ситуацією. Серед інтерпретативних моделей сприймання ризику виділено пригодницьку, ігрову, зважену, вимушену. Виявилося, що спосіб демаркації небезпеки впливає на нарративні практики життєконструювання, що підштовхує до реалізації ризику, перетворення його на привабливу мету. Стабілізаційні практики життєконструювання оптимізують керування ризиками через гарантування безпеки, загравання з небезпекою, проектування ідеального майбутнього та самовипробовування. Оптимізація стабілізаційних ресурсів особистості передбачає покроковий алгоритм роботи, спрямованої на підвищення рефлексивності: складання ризик-нарративу, визначення функції довіри у ризик-нарративі, демаркація ризику, трансформація інтерпретативної схеми ризику [6].

К. В. Мирончак з'ясовано, що страх смерті забезпечується як практиками прийняття, так і практиками заперечення. Прийняття може проявлятися в таких практиках, як усвідомлення для осіб, які вже мають досвід зіткнення зі смертю; ритуалізація для тих, хто прагне мінімізувати страх смерті за рахунок автоматизованих рутинних дій; інвестування у збереження здоров'я чи у творчість, що має допомогти подовжити життя або залишити після себе цінний спадок, та нормалізація, коли смерть приймається як норма, частина життя. Заперечення смерті здійснюється за допомогою практик ігнорування, виснаження, маскуванню та заміщення. Способами оптимізації взаємодії людини зі страхом смерті є масштабування, нарративізація, пошук сенсу, перезавантаження, демеханізація, імунізація. Проаналізовано відмінності в переживанні страху смерті військовими та звичайними громадянами; це і характер зіткнення із ситуацією смерті, і внутрішній контекст (мотивація, рівень усвідомлення, досвід). Серед військових поширені конструктивні практики ритуалізації, інвестування та усвідомлення, тоді як серед звичайних громадян переважають захисні практики нормалізації, ігнорування, заміщення. Запропоновано способи оптимізації взаємодії зі страхом смерті в терапевтичній роботі з обома категоріями досліджуваних [7].

Наступний ракурс аналізу проблеми особистісного життєтворення був пов'язаний із дослідженням соціально-психологічних практик конструювання подружніх і партнерських стосунків.

У сім'єтворенні, що є важливим аспектом життєтворення особистості, О. Я. Кляпець виділено такі складові: посилення стійкості сімейних взаємин у часі і щодо негараздів, підтримання взаємної турботи, піклування одне про одного, поглиблення близькості членів сім'ї, переживання Іншого як рідної людини і підтримка домашнього простору із щоденними обов'язками, справами, заняттями, комунікаціями, спільними враженнями тощо. Принцип екологічності розглянуто як творення сім'ї за допомогою таких практик, які, даючи змогу досягнути бажаного, не завдають шкоди іншим, не заважають їм здійснювати власні життєві проекти. Принцип діалогічності визначено як використання щоденних практик, що вимагають рефлексивності, цілеспрямованості, довіри, фокусування уваги не тільки на собі, а й на іншому. Запропоновано модель оптимізації конструювання особистістю власного сімейного життя, основними компонентами якої є деконструювання проблемної історії, екстерналізація проблеми, конструювання альтернативної історії, створення аудиторії [3].

Специфіку побудови спільного сімейного наративу як практики життєконструювання, що активізує трансформацію особистісних поглядів та стосунків, докладно вивчено Ю. А. Любімовою (Чаусовою). Запропоновано таку типологію сімейних наративів: домінування-підпорядкування, автономії, співпраці, турботи та злиття. Виділено способи оптимізації наративних практик: релаксаційні, зовнішньо- та внутрішньокommунікативні, інтегративні, "каталізатори", паузальні, персоналізуючі. Емпірично доведено, що для шлюбних пар з наративом домінування-підпорядкування доцільними будуть інтегративні та релаксаційні способи, для партнерів з наративом автономії – внутрішньокommунікативні, інтегративні, паузальні способи, парам з наративом співпраці підійдуть релаксаційні, інтегративні та внутрішньокommунікативні способи, для сімей з наративом турботи актуальними будуть "каталізатори" та зовнішньокommунікативні способи, а для пар з наративом злиття доцільніші зовнішньокommунікативні та персоналізуючі способи оптимізації стосунків [12].

Ю. Д. Гундертайло визначила типи жіночих практик конструювання партнерських стосунків за критеріями сформованості образу партнера, поваги до нього та відвертості. До проблемних жіночих практик віднесено практики фантазування, відсторонення, співзалежності. Розроблено тренінгову програму оптимізації жіночих практик конструювання партнерських стосунків з використанням арт-терапевтичних технік [1].

Ще один ракурс дослідження – віртуальні практики, використувані в інтернет-мережі та плейбек-театрі, що мають безпосередній вплив на життєтворення.

Інтернет-сервіси розглянуто В. В. Посоховою як порівняно новий вимір життєтворення особистості, реальність нинішньої епохи. В інтернет-просторі через контент, створюваний у ході спілкування в соціальних мережах, на інтернет-форумах та блог-платформах, особистість конструє світ і себе в ньому. Аналіз інтернет-практикування передбачає врахування регулярності комунікації, спільності комунікації для певної кількості користувачів та змісту текстових повідомлень. Мотиваторами контенту стають потреби самореалізації, комунікації, визнання. Специфічними характеристиками комунікативних інтернет-практик є анонімність, приватність, опосередкованість. За типом мережевої діяльності та характером повідомлення з його можливим домінуванням, униканням чи підтримкою партнера по спілкуванню можна побудувати типологію комунікативних інтернет-практик і визначити способи їхньої оптимізації, що базуються на готовності спілкуватися та комунікативній компетентності користувачів [8].

Певний вплив на оптимізацію життєконструювання, як показало дослідження В. В. Савінова, має також плейбек-театр, що поєднує дозвіллі, комунікативні та самозмінювані практики життєконструювання, виконуючи функцію наративної ретикуляції (створення нової конфігурації наративів учасників). Серед психотерапевтичних ефектів плейбек-театру можна назвати підвищення готовності до відкритості, самовизначення в деталізованому й емоційно насиченому наративі, дореагування травматичних почуттів та відчуження травматичного досвіду. Використання потенціалу плейбек-театру для оптимізації практик життєконструювання передбачає підвищення здатності до створення цілісного, несуперечливого наративу, зміну фокалізації та його театралізацію [9].

Перспективи розроблення теорії особистісного життєконструювання вбачаємо в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад відновлення особистості, визначенні способів мобілізації ресурсів для подолання небезпечних ситуацій, яких чимало під час довготривалої гібридної війни. Щоб віднайти способи розширення соціально-адаптивних можливостей людини в умовах переживання наслідків травматичних подій, плануємо створити теоретико-методологічний та методичний базис для соціально-психологічних інтервенцій, спрямованих як на подолання стресових розладів, так і на профілактику деструктивних реакцій, що блокують можливості людини пережити травму. Плануємо визначити мішені соціально-психологічної реабілі-

тації особистості та розробити теорію підтримання і відновлення психологічного здоров'я, яка сприятиме напрацюванню програм психологічної допомоги різним верствам населення, апробації найбільш ефективних реабілітаційних і профілактичних технологій, використання яких допоможе розвитку здатності людей із мінімальними втратами переживати скрутні часи.

Вивчення життєконструювання в складних умовах сприятиме визначенню способів відновлення життєздатності особистості, ресурсів ефективної реабілітації проблемної молоді, способів підвищення самоефективності в період переживання втрати. На матеріалах дослідження практик конструювання партнерських і подружніх стосунків розпочинається вивчення соціально-психологічних ресурсів сім'ї як чинника подолання наслідків травматичних подій та визначення можливостей відновлення життєвої неперервності в сім'ях вимушених переселенців. Розвідки впливу віртуальних практик на життєконструювання дають змогу запланувати розгляд медіасервісів як джерела подолання наслідків травматичних подій та ресурсів плейбек-театру як специфічної технології відновлення особистості.

Висновки. Забезпечення особистісної готовності до зміни траєкторії життєвого шляху відбувається за допомогою практик життєконструювання, перетворювальних і стабілізаційних, що проявляються в наративних і ментативних варіантах автобіографування і потребують оптимізації в персональному, просторовому та часовому вимірах.

Трансформації мотиваційного дискурсу передбачають зміну тематики, центрованості, додавання нових тем та зміщення окремих тем на периферію. Оптимізація мотивації життєконструювання наркозалежних осіб приводить до зміни наративно-ментативного балансу, появи політематичних наративів з ментативними включеннями.

Стимулами трансформації асоціальних практик проблемної молоді в просоціальні є кризові ситуації, пов'язані із загрозами ув'язнення, тривалої хвороби, близької смерті, та реабілітаційні технології, спрямовані на зміну наміру, опрацювання рецидивів, підвищення відповідальності. Керування ризиками передбачає підвищення стабілізаційних ресурсів особистості, а саме практик гарантування безпеки, загравання з небезпекою, ідеального проектування майбутнього та самовипробовування. Страх смерті як екстремальний спосіб життєконструювання забезпечується практиками заперечення та прийняття.

Успішність конструювання сімейного життя передбачає підвищення екологічності та діалогічності практик взаємодії партнерів, деконструювання проблемних історій, їхню екстерналізацію, побудову альтернативної історії. Сімейний наратив як текстуальна практика

активізує трансформацію особистісних поглядів та стосунків. Жіночі практики партнерських стосунків конструюються відповідно до сформованості образу партнера, поваги до нього, відвертості.

Способи оптимізації такого способу життєконструювання, як спілкування у віртуальному просторі, базуються на пошуку невіртуальних шляхів задоволення потреби користувачів у самореалізації, комунікації, визнанні. Психотерапевтичними ефектами плейбек-театру є підвищення готовності до відкритості, самовизначення в емоційно насиченому наративі, дореагування травматичних почуттів та відчуження травматичного досвіду.

Література

1. *Гундертайло Ю. Д.* Жіночі практики: культурна реабілітація / Ю. Д. Гундертайло // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2013. – Вип. 33(36). – С. 330–336.
2. *Климчук В.* Мотиваційний дискурс особистості: на шляху до соціальної психології мотивації : [монографія] / Віталій Климчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 294 с.
3. *Кляпець О.* Дискримінація альтернативних форм конструювання сім'ї в сучасному українському суспільстві / О. Кляпець // Психологічні науки: проблеми і здобутки : зб. наук. статей / Київ. міжнар. ун-т й Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К. : КиМУ, 2014. – Вип. 6. – С. 75–91.
4. *Кузнецов И. В.* Текст в становленні: опозиція нарратив-ментатив / И. В. Кузнецов, Н. В. Максимова // Критика и семиотика. – 2007. – Вип. 11. – С. 54–67.
5. *Лазоренко Б. П.* Асоціальні практики життєконструювання проблемної молоді в інформаційному суспільстві / Б. П. Лазоренко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2013. – Вип. 33(36). – С. 307–315.
6. *Ларіна Т.* Особистісні стабілізаційні практики життєконструювання: нарративний аналіз / Тетяна Ларіна // Психологічні перспективи. – К.–Луцьк, 2014. – Вип. 24. – С. 184–194.
7. *Мирончак К. В.* Дослідження страху смерті: труднощі та перспективи / К. В. Мирончак // Психологічні науки: проблеми і здобутки : зб. наук. статей / Київ. міжнар. ун-т й Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К. : КиМУ, 2015. – Вип. 7. – С. 161–175.
8. *Посохова В. В.* Специфіка життєконструювання користувачів за допомогою сервісів інтернет-мережі / В. В. Посохова // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2013. – Вип. 33(36). – С. 132–139.
9. *Савінов В. В.* Вплив плейбек-театру на особистість, що переживає наслідки травматичних подій / В. В. Савінов // Психологічна допомога особис-

- тості, що переживає наслідки травматичних подій : зб. статей за матер. однойменного укр.-пол. наук. семінару (м. Київ, 20–21 червня 2015 р.) / Ін-т соц. та політ. психології НАПН України ; Пред-во Пол. Акад. наук у м. Києві ; Соц.-психол. метод. реабіліт. центр ; [наук. ред. Т. М. Титаренко]. – К. : Міленіум, 2015. – С. 133–143.
10. *Титаренко Т. М.* Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності : [монографія] / Т. М. Титаренко, О. М. Кочубейник, К. О. Черемних ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2014. – 206 с.
 11. *Тюпа В. И.* Эвристический потенциал нарратологии / В. И. Тюпа // Теория и методология гуманитарного знания. Гуманитарное знание и образование. – Т. 2. Гуманитарные чтения РГГУ. – М., 2009. – С. 78–86.
 12. *Чаусова Ю. А.* Сімейний нарратив як соціально-психологічний засіб конструювання подружніх стосунків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 “Соціальна психологія; психологія соціальної роботи” / Чаусова Юлія Анатоліївна. – К., 2013. – 18 с.

References

1. Hundertaylo, Y. D. (2013). Zhinochi praktyky: kulturna reabilitatsiia [Women practices: cultural rehabilitation]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii* [Scientific studies of social and political psychology], 33(36), 330–336 (ukr).
2. Klymchuk, V. O. (2015). *Motyvatsiinyi dyskurs osobystosti: na shliakhu do sotsialnoi psykholohii motyvatsii* [Motivational identity discourse: Towards a social psychology of motivation]. Zhytomyr : Publ. of Ivan Franko Zhytomyr State University (ukr).
3. Klyapets, O. J. (2015) Dyskryminatsiia alternatyvnykh form konstruiuvannia simyi v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi [Discrimination of alternative forms of the family construction in modern Ukrainian society]. *Psykholohichni nauky: problemy i zdobutky* [Psychological sciences: problems and achievements], 6, 75–91 (ukr).
4. Kuznetsov, I. V. and Maximova, N. V. (2007). Tekst v stanovlenii: oppozitsiya narrativ-mentativ [Text in becoming: the opposition narrative-mentative]. *Kritika i semiotika* [Critics and semiotics], Vol. 11, 54–67 (rus).
5. Lazorenko, B. P. (2013). Asotsialni praktyky zhyttiekonstruiuvannia problemnoi molodi v informatsiinomu suspilstvi [Asocial practices of problematic youth life construction in the information society]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii* [Scientific studies of social and political psychology], 33(36), 307–315 (ukr).
6. Larina, T. (2014). Osobystisni stabilizatsiini praktyky zhyttiekonstruiuvannia: naratyvnyi analiz [Personality stabilization practices of life construction: narrative analysis]. *Psykholohichni perspektyvy* [Psychological perspectives], 24, 184–194 (ukr).
7. Myronchak, K. V. (2015). Doslidzhennia strakhu smerti: trudnoshchi ta perspektyvy [Investigation the fear of death: difficulties and prospects]. *Psykholohichni nauky: problemy i zdobutky* [Psychological sciences: problems and achievements], 7, 161–175 (ukr).

8. Posokhova, V. V. (2013). Spetsyfika zhyttiekonstruiuvannya korystuvachiv za dopomohoiu servisiv internet-merezhi [The specifics of users life construction through internet-network services]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii* [Scientific studies of social and political psychology], 33(36), 132–139 (ukr).
9. Savinov, V. V. (2015). Vplyv pleibek-teatru na osobystist, shcho perezhivaie naslidky travmatychnykh podii [Playback Theatre influence on the personality, that is experiencing the effects of traumatic events]. *Psykholohichna dopomoha osobystosti, shcho perezhyvaye naslidky travmatychnykh podii* [Psychological help for a personality, that is experiencing the effects of traumatic events] (pp. 133–143). Kyiv: Milenium Publ. (ukr).
10. Tytarenko, T. M., Kochubeinyk, O. M., Cheremnykh, K. O. (2014). *Psykholohichni praktyky konstruiuvannya zhyttia v umovakh postmodernoї sotsialnosti* [The psychological practices of life construction in a postmodern sociality]. Kyiv: Milenium Publ. (ukr).
11. Туупа, В. І. (2009). Евристический потенциал нарратологии [A heuristic potential of narratology]. *Теорія і методологія гуманітарного знання. Гуманітарне знання і образование* [Theory and methodology of the humanities. Humanitarian knowledge and education], 2, 78–86 (rus).
12. Chausova, Y. A. (2013). Simeinyi naratyv yak sotsialno-psykholohichnyi zasib konstruiuvannya podruznykh stosunkiv [Family narrative as a socio-psychological means of marital relationships construction]. Abstract of Ph.D. dissertation, Institute of Social and Political Psychology of NAPS of Ukraine. Kyiv (ukr).

Tytarenko T. M. Social and psychological theory of personal life-designing: achievements and prospects

The theory of personal life-designing which is based on the analysis of formative and stabilization practices role which are shown in narrative and mentative process of making autobiography, needing optimization in personal, spatial and temporary spaces is considered in the article. Motivational measurements of life-designing, the principles, types and the thematic directions of motivational discourse transformation are defined. Asocial practices features of problem youth are unveiled and technologies which provide their transformation into pro-social are offered. Criteria of risk minimization and model of optimization personality stabilization resources are suggested. The typology of behavioral strategies of military and ordinary citizens in situation of collision with death is developed and ways of person interaction with fear of death optimization are approved. It is shown that increase of environmental friendliness and dialogicity of marriage partners' interaction practices provides success in family life-designing. Narrative practices types of the family life-designing and ways of their optimization are defined. The communicative practices model of virtual life designing is constructed and psychotherapeutic effects of Playback Theatre are defined.

Key words: life-designing, practices, motivational discourse, problem youth, stabilization resources, fear of death, designing of the family relations, virtual life-designing.

© Титаренко Т. М.